

Tuhti ja tasokas paketti kansakunnan kokemisesta

Arvio teoksesta Kivimäki, Ville, Sami Suodenjoki & Tanja Vahtikari toim.
Lived Nation as the History of Experiences and Emotions in Finland, 1800–2000.
Palgrave Macmillan. 2021. 392 s. ISBN 978-3-030-69881-2.

Karoliina Puranen-Impola

Menneisyyden ihmisen tunteet ja kokemukset ovat kiinnostaneet historiantutkijoita viime vuosina enenevässä määrin. Tutkimuksessa on tarkasteltu niin kehollisuuden ja materiaalisuuden kuin erilaisten yksilöitä määrittävien ominaisuuksien kuten sukupuolen ja etnisyyden vaikutuksia tunteisiin ja kokemuksiin. Myös esimerkiksi tunteiden poliittinen ulottuvuus ja niiden kehitys ja muutokset pitkällä aikavälillä ovat olleet tutkimuksen kohteena. Kuten nyt tarkasteltava *Lived Nation* -teos osoittaa, tunteiden vaikutus kansakunnan kokemukseen on niin ikään relevantti tutkimuskohde. Samalla kirja tuo hienosti ilmi tunteiden ja kokemusten monessa suhteessa kollektiivista luonnetta.

Yliopistotutkija Ville Kivimäen, yliopistotutkija Sami Suodenjoen ja yliopistonlehtori Tanja Vahtikarin toimittama antologia *Lived Nation as the History of Experiences and Emotions in Finland, 1800–2000* koostuu johdantotekstin lisäksi 13 artikkelista sekä epilogin muodostavista loppusanoista. [1] Teoksen kirjoittajat koostuvat pääosin Tampereen yliopistossa toimivan Kokemuksen historian huippuyksikön (Academy of Finland Centre of Excellence in the History of Experiences, HEX) tutkijoista. Yksikkö kuuluu Suomen Akatemian huippuyksikköohjelmaan vuosina 2018–2025. HEX:n tutkimus jakautuu kolmeen päälinjaan, joista nyt tarkasteltava teos edustaa eletyn kansakunnan tutkimusta. Muut kaksi tutkimuskeskittymää ovat keskittyneet eletyn uskon ja eletyn hyvinvointivaltion tarkasteluun.

HEX:ssä tutkitaan nimensä mukaisesti kokemuksen historiaa. Yksikön pyrkimyksenä on tutkia kokemusten syntymistä ja tulkitsemista sekä sitä, miten kokemukset vaikuttavat yksilön yhteiskuntasuhteeseen. Kyse on siis kokemusten merkityksestä sosiaalisten rakenteiden ja instituutioiden syntymisessä ja yksilöiden ja yhteiskunnan suhteesta. [2]

Huippuyksikön pääajatus tiivistää hyvin nyt tarkasteltavan artikkelikokoelman lähtökohdan. Teoksessa tutkitaan niitä merkityksiä, joita kokemuksella (*experience*) ja tunteilla (*emotions*) on ollut kansakunnan syntymisessä, muovautumisessa ja

uusiutumisesä niin mikro- kuin makrotasollakin. Tapausesimerkkinä on Suomi 1800-luvulta 2000-luvulle. Teosta voi kaiken kaikkiaan kuvailla kattavaksi ja laadukkaaksi paketiksi, jossa tutkittavaa ilmiötä analysoidaan useista eri näkökulmista.

Elettyä kansakuntaa etsimässä

Tutkiakseen kansakunnan kokemusta tai kokemuksia kansakunnista, kirjoittajat hyödyntävät eletyn kansakunnan (*lived nation*) käsitettä. Mihin sillä oikein viitataan? Kuten johdantotekstissä todetaan, teoksessa hyödynnetään tunteiden ja kokemuksen historian tulkintakehikoita. Tunteet ja kokemus nähdään teoksessa elimellisenä osana kansakunnan rakentumista. Vaikka tunteiden ja kokemuksen historia voidaan sinällään jakaa kahteen erilliseen tutkimustraditioon, ovat ne monelta osin päällekkäisiä ja toisiaan täydentäviä. Traditiot eivät ole kaikilta osin erotettavissa toisistaan, minkä vuoksi kirjassa on perehdytty molempiin.

Johdannossa huomautetaan niin ikään, etteivät tunteet tai kokemus ole yksinomaan subjektiivisia ja yksilöllisiä heijastumia erilaisista ilmiöistä. Ne ovat päinvastoin usein sosiaalisesti jaettuja ja kollektiivista tietoa muodostavia, tietystä historiallisesta hetkestä syntyneitä merkityksenantoja. Tällaisista merkityksenannoista löytyy myös se eletty kansakunta, joka teoksessa on analysoitavana. Käytännössä *eletyssä* on siis kyse joukosta samoja asioita tai ilmiöitä kokeneita ja tunteneita yksilöitä, jotka keskinäisen vuorovaikutuksen myötä ovat antaneet samankaltaisia merkityksiä kokemilleen asioille. Keskeisiä ja tutkimisen arvoisia näistä merkityksenannoista tekee sekin, että ne ovat määrittäneet menneisyyden yksilöiden identiteettiä.

Pohjimmiltaan kollektiivisena ilmiönä kansakunta muodostaa myös erityisen hyvän esimerkin jaetusta kokemuksesta. Ilman yhteisöä tai kollektiivia ei olisi kansakuntaakaan, ja kansakunta muodostuu nimenomaan siihen kuuluvia yksilöitä yhdistävistä ilmiöistä ja kokemuksista. Myös koetun vastavuoroisuus tulee kansakunnan kohdalla hyvin esiin, sillä kansakunnalla on vastaavasti mahdollisuus määrittellä erilaisten asioiden kansallisuutta. Samalla on selvää, ettei kansakunnan kokemus ole kaikille sama ja siihen vaikuttavat monet asiat. Tietystä historiallisesta hetkestä kansakunnan kokemuksia voi siis olla lukuisia. Tämä huomioidaan mainiosti aihettaan useasta eri näkökulmasta tarkastelevassa artikkelikokoelmassa.

Kokemukset ja tunteet muodostavat joka tapauksessa historiallisia, monesti ylisukupolvisia kerrostumia, jotka määrittävät edelleen myös uuden kokemista. Kokemus ja tunteet ovat siis mitä suuremmassa määrin erilaisia ilmiöitä tuottavia elementtejä. Tässä tapauksessa tuotettavana ilmiönä on nimenomaan kansakunta. Kuten teoksen artikkelit osoittavat, kokemukseen ja tunteeseen vaikuttavat myös kutakin historiallista hetkeä ja menneisyydessä elänyttä yksilöä määrittäneet seikat, mikä tekee niiden tutkimisesta erityisen mielekäästä.

Tämä kaikki on avattu ymmärrettävästi teoksen johdannossa. Lisäksi siinä perehdytään nationalismiin tutkimukseen, johon teoksessa pyritään tuomaan uutta näkökulmaa tarkastelemalla sitä tunteiden ja kokemuksen näkökulmasta, lähestyen kansakuntaa useista eri ilmiöstä käsin. Teos alkaa johdannolla, jota seuraa professori Pertti Haapalan kirjoittama historiografinen taustoitus aiheeseen. Tutkimusartikkelit on jaoteltu neljän

pääotsikon alle (*Feeling and Conceptualizing the Nation; Nation of Encounters and Conflicts; Experiential Edges of the Nation; Nation Embodied and Materialized*), joita seuraa epilogi. Tarkasteltavana on niin populaarimusiikissa, lapsuudessa, kuin vaikkapa unissakin eletty, koettu ja samalla myös tuotettu kansakunta. Artikkelien kirjoittajat osoittavat, että kansakunnan kokeminen on määrittänyt menneisyyden ihmisen elämää usealla eri tavalla.

Mutta miten kansakunnan historiallista kokemista oikein tutkitaan? Kuinka menneisyyden ihmisen maailmaan voi päästä tältä osin kiinni? Kokemuksen ja tunteiden tutkimuksessa aineistot nousevat erityisen keskeiseen asemaan. Selvää on, että tietyt aineistotyypit, kuten vaikkapa henkilökohtaiset kirjeet ja muistelmat, tarjoavat usein helpomman tien menneisyydessä eläneiden ihmisten kokemusten tarkasteluun, verrattuna esimerkiksi kaavamaisiin viranomaisaineistoihin. Teoksessa hyödynnetyt aineistot ovat kuitenkin laajat ja moninaiset, kattaen niin sanomalehtiä kuin vaikkapa musiikkinauhoitteitakin. Kaikki valikoidut aineistotyypit eivät välttämättä mahdollista keskenään yhtä syvälle käyvää tarkastelua varsinaisesta kokemuksen muodostumisesta, mutta artikkelit tuovat joka tapauksessa kattavasti esiin tunteiden ja kokemuksen merkityksen kansakunnan rakentumisessa.

Lisäksi kokemuksen tutkimuksessa korostuu kysymyksenasettelun merkitys ja se, miten tutkija tulkitsee lähdettään. Esimerkiksi dosentti Jani Marjanen toteaa artikkelissaan kuvaavasti, että sensuurin läpikäyneistä sanomalehdistä on löydettävissä nimenomaan sopivaksi nähtyjä tunteita liittyen kansallisuuteen, siinä missä sopimattomat tunneilmaisut on sensuroitu (s. 66). Seuraavaksi perehdyn tarkemmin muutamaan teoksen artikkeliin, joiden kirjoittajat ovat mielestäni esittäneet aineistoilleen erityisen osuvia kysymyksiä. Omat tutkimusintressini löytyvät lapsuuden ja nuoruuden sekä sukupuolihistorian tematiikoista, joiden tarkastelua painotin teosta lukiessani.

Eletyn kansakunnan kategorisoituneisuus

Tutkijatohtori Reetta Eiranen on nostanut tarkasteluunsa erityisesti koetun ja eletyn kansakunnan sukupuolittuneisuuden. Hän analysoi Natalia ja M.A. Castrénin, 1800-luvulla eläneen pariskunnan, välistä kirjeenvaihtoa. M.A. Castrénin, Helsingin yliopiston ensimmäisen suomen kielen professorin ja vannoutuneen fennomaanin sekä tämän aatteeseen yhtä lailla sitoutuneen vaimon nostaminen tarkastelun kohteeksi on erityisen mielekästä. Castrénin pariskunta nähdään artikkelissa esimerkkinä 1800-luvun nationalisteista, ja tutkimuskysymys pyörii sen ympärillä, miten ja miksi he sitoutuivat aatteeseen niin voimakkaasti ja minkälaiset seikat sitoutumista määrittivät. Henkilökohtaisen nationalismin (*personal nationalism*) käsitettä hyödyntäen, Eiranen tutkii, kuinka nationalismi määritteli pariskuntaa ja heidän avioliittoaan. Tarkasteltavana on samalla se, miten henkilöt subjektiivisine haluineen määrittivät ja tuottivat aatetta.

Kuten Eiranen toteaa, eletyn ja koetun tutkimisessa kirjeenvaihto on pätevä aineisto. Kirjeet mahdollistavat havainnoinnin siitä, miten tutkittavat henkilöt itse omin sanoin määrittivät ja erittelivät omaa kokemustaan. Ja ennen kaikkea, kuinka he halusivat tulla nähdyiksi. Eiranen näkee kirjeet tapana tuottaa omaa tarinaa ja itseään, tässä

tapauksessa suhteessa nimenomaan kansallisuuteen. Tätä voi pitää erityisen onnistuneena lähtökohtana kokemuksen ja tunteen tutkimiselle.

Kuten Eiranen artikkelissaan osoittaa, oli kansallisuuden kokemus voimakkaan sukupuolittunut. Sukupuoli määrittä merkittävästi sitä, miten kansalaisuus tuli tuntee ja minkälainen kokemus kansakunnasta yksilölle muodostui. Vaikka pariskunnan molemmilla osapuolilla oli roolinsa nationalismin aatteessa, saattoi M.A. Castrén ilmentää omaansa julkisemmin. Hänen vaimonsa asemana oli puolestaan toimia miehensä tukijana tämän tärkeässä kansallisessa tehtävässä ja tuottaa sitä kautta fennomanian ideaa ja ihannetta.

Eirasan artikkeli on oivallinen esimerkki menneisyydessä eletyn tarkastelusta, tuoden hienosti esiin sen, missä määrin kansakunnan kokemusta määrittävät ne tekijät, jotka määrittävät meitä myös yksilöinä. Sukupuolen lisäksi tällaisia tekijöitä on esimerkiksi ikä. Kiinnostavaa on, miten ja millaisena kansakunta koettiin ja kuinka käsitys siitä rakentui esimerkiksi lapsuudessa.

Yliopistonlehtori Mervi Kaarinen tarkasteleekin lähtökohdiltaan hyvin selkeässä ja mielenkiintoisessa tekstissään punaorpojen kokemusta kansakunnasta. Aihe ei ole Kaarniselle uusi. Punaorpojen kokemus tulee artikkelissa kuitenkin uudella tavalla tutkituksi eletyn kansakunnan käsitteen myötä. Kaarinen keskittyy erityisesti niihin tunteisiin, joita lapset kokivat ja joita heidän sallittiin kokea Suomen sisällissodan jälkeisenä aikana. Kaarinen hyödyntää aineistonaan muistitietoa ja 1970-luvulla tehtyjä teemahaastatteluja. Myös haastattelujen kaltaiset muistitietoaineistot muodostavat relevantin aineiston eletyn ja koetun tutkimiseen, asianmukainen lähdekritiikki huomioiden.

Kaarnisen hyödyntämissä aineistoissa haastateltavina olivat sisällissodan aikaan lapsuuttaan eläneet tamperelaiset. Heidän kokemustensa avulla Kaarinen selvittää erityisesti, kuinka punaisten puolella taistelleiden lapset kokivat isänmaan sodan jälkeen. Ottaen huomioon, kuinka merkittävä poliittinen pyrkimys punaisten integroiminen osaksi valkoista Suomea tarkastelussa olevana aikana oli, on tutkimuskysymys oleellinen.

Kaarinen osoittaaakin mainiosti, kuinka ristiriitaiseen asemaan punaisten lapset sodan jälkeen joutuivat. He kuuluivat marginalisoituun väestöryhmään, sodan häviäjiin. Rakkauden tunteminen isänmaata kohtaan koettiin vaikeaksi, sillä isänmaa yhdistettiin valkoisten kokemuksiin. Etenkin koulussa tätä rakkautta oli kuitenkin opeteltava. Tunne häviäjien puolelle kuulumisesta oli läsnä punaorpojen lapsuudessa monin tavoin. Sitä purettiin ja käsiteltiin esimerkiksi leikkien avulla. Isänmaanrakkaudesta valistaneille opettajille saatettiin tehdä myös vastarintaa. Nälkä ja köyhyys vaikeuttivat elämää entisestään, ja kokemukset niistä lisäsivät entisestään vihan ja hyljätyksi tulemisen tunteita. Kuten Kaarinen tekstissään osoittaa, ei punaorpojen asema ollut millään tapaa helppo.

Lapsuudessa koettu ja eletty kansakunta on fokuksessa myös tutkijatohtori Antti Malisen ja yliopistonlehtori Tanja Vahtikarin artikkelissa. He tarkastelevat oivallisesti kansakunnan kokemusta lasten piirustuksissa toisen maailmansodan jälkeisessä Helsingissä, havainnollistaen samalla piirustukset ja taiteen mainioksi lähteeksi eletyn

menneisyyden tutkimisessa. Malinen ja Vahtikari näkevät piirustukset keinona kuvallistaa kansakunnan kokemusta: tapana visuaalista, tarinallistaa ja selittää myös muille omaa näkemystä kansakunnasta. He tutkivat, kuinka lapset uudelleen tuottivat kansakuntaa yhdessä opettajien ja ympäristön kanssa sekä näiden asettamissa raameissa, kotiseutu- ja isänmaanrakkautta erityisesti herättelemään pyrkineessä, kotiseutuoppina tunnetussa oppianeessa. Kotiseutuopin yhtenä tarkoituksena oli saada lapset tutustumaan lähiympäristöönsä muun muassa erilaisten ekskursioiden ja retkien kautta, jonka jälkeen he käsitelivät kokemaansa esimerkiksi juuri piirtämällä.

Malinen ja Vahtikari ovat hyödyntäneet ainutlaatuista Aalto yliopiston arkistossa säilytettävää aineistoa, joka koostuu yhteensä noin 30 000 työstä. Näistä osa on lasten kouluaikoinaan laatimia piirustuksia. Malinen ja Vahtikari hyödyntävät Käpylän kansakoulun kokoelmaa, joka koottiin Dagmar Kemilän (1891–1961) opettajakaudella, erityisesti toisen maailmansodan jälkeisinä vuosina. Kokoelma koostuu yhteensä 206 lapsen piirustuksesta, joista artikkelissa analysoidaan noin 150. Piirtäjät olivat iältään kuudesta kahdeksaan vuotiaita. Näiden Kemilän oppilaiden töiden valikointi tutkimuksen kohteeksi on antoisaa, sillä kuten artikkelissa todetaan, Kemilä korosti kuvaamataidon mahdollisuuksia tunnetaitojen opettelussa ja rohkaisi oppilaitaan käsittelemään tunteitaan muun muassa piirtämällä. Koululaisten piirustukset on siis jo niiden syntyaikana nähty keinoksi koettujen tunteiden esittämiseen.

Malinen ja Vahtikari keskittyvät ennen kaikkea lasten kuvaamien ympäristöjen tarkasteluun. Kansakunnan kokemusta analysoidaan mielenkiintoisesti lasten silmin tilallisena ja erilaisissa tiloissa, kuten kaupunki- ja kouluympäristössä mutta myös luonnonkohteissa tuotettuna ilmiönä. Malinen ja Vahtikari saavat paljon irti aineistostaan. He osoittavat, että lapset paitsi omaksuivat ylhäältä annettuja käsityksiä kansalaisuudesta, myös tuottivat niitä itse aktiivisesti, ilmentäen ympäristöstään havaitsemaansa. Lasten piirustukset sisälsivät kuitenkin varsin vähän klassisten maisemakuvausten piirteitä tai erityisiä kansallisia monumentteja. Niissä saatettiin kuvata ennemminkin arkisempaa ja kenties lapsen kokemusmaailmaan paremmin sopivaa sienimetsällä käyntiä tai kaupungilta löytyviä näyteikkunoita. Naisten ja äitien rooli korostuu piirustuksissa erityisesti oletettavasti sodan seurausten vuoksi ja lapset kuvataan usein tekemässä heidän kanssaan töitä – toimimassa siis itsekkin aktiivisina ja tuottavina kansalaisina. Lasten kokemukset eivät siis olleet yksinomaan aikuisten etukäteen määrittämiä. Opettajan merkitystä erilaisten tunteiden opettelussa voi kuitenkin pitää suurena.

Lopuksi

Lived Nation on kaiken kaikkiaan mainio ja monitahoinen tunteiden ja kokemuksen historiaan keskittyvä artikkelikokoelma. Se osoittaa niitä vaikutuksia, joita yksilöitä määrittäneillä ominaisuuksilla on ollut kokemuksiin ja tunteisiin menneisyyden ihmisten elämässä. Edellä mainittujen artikkeleiden lisäksi teoksessa tarkastellaan myös esimerkiksi sosiaalisen aseman (Markkola ja Östman), sairauden (Hakosalo) ja kuulovammaisuuden (Lindberg) vaikutuksia kansakunnan kokemuksiin. Nämä kaikki määrittivät yksilöiden kokemusta, toisinaan myös toistensa kanssa ristitessään.

Vaikka teoksen fokuksessa on nimenomaan kansakunnan kokemus, voi sosiaalisten kategorioiden ymmärtää vaikuttaneen muutoinkin menneisyyden yksilöiden elämään teoksessa kuvatuilla tavoilla. Antologia havainnoikin kokemusten ja tunteiden kategorisoitumista myös laajemmassa perspektiivissä, ja artikkeleissa huomioidaan hyvin kontekstin sekä materiaalisten ympäristöjen vaikutukset kokemusten muodostumiseen. Teos osoittaaakin, etteivät kokemukset ja tunteet synny tyhjiössä vaan usein vuorovaikutuksessa muiden kanssa, osana kansakunnan kaltaista laajempaa yhteisöä.

Niin historian- kuin lähtitieteiden tutkijoille soveltuva teos vastaa hyvin itselleen esittämiinsä tavoitteisiin. Se antaa kattavan kuvan siitä, miten ja minkälaisissa yhteyksissä kansakuntaa on menneisyydessä eletty ja koettu. Aihepiireiltään laaja-alaisissa artikkeleissa pohditaan tasokkaasti, millaiset seikat kansakunnan kokemusta ja siihen kuulumista ovat määrittäneet. Kuten teoksen loppusanat kirjoittaneet apulaisprofessori Josephine Hoegaerts ja yliopistotutkija Stephanie Olsen toteavat, *Lived Nation* -teoksen kirjoittajat osoittavat mielenkiintoisia ja innovatiivisia tapoja lähestyä lähdeaineistoa. Kokemuksen historia ylipäättään mahdollistaa hiljaisuuksien ja aiemmin piiloon jääneiden menneisyyden ilmiöiden ja äänien huomioimista uudella tavalla. Esimerkiksi juuri kansakuntaan kuulumisen ja kuulumattomuuden näkökulmasta.

FT Karoliina Puranen-Impola työskentelee tutkijatohtorina Jyväskylän yliopiston historian ja etnologian laitoksella Tampereen yliopistosta johdetussa ja Koneen Säätiön rahoittamassa Kuulluksi-hankkeessa (Torjutut, hiljaiset ja kuulluksi tulleet: Lasten kaltoinkohtelun kokemus sijaishuollossa ja sen julkituonnin esteet ja mahdollisuudet vv. 1950–2025).

Viitteet

[1] Arvioitava teos on vapaasti luettavissa osoitteissa: <https://doi.org/10.1007/978-3-030-69882-9> sekä <https://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-202106165916> [Haettu 9.1.2023].

[2] HEX, Suomen Akatemian Kokemuksen historian huippuyksikkö, *Tampereen yliopisto*, <https://research.tuni.fi/hex-fi/> [Haettu 22.12.2022].